

ביאורי מקראות בספר שמואל

מאמר יב

וְעֵלָה הָאִישׁ הַהוּא מְעִירוֹ

(שמואל א, א ג)

וְעֵלָה הָאִישׁ הַהוּא מְעִירוֹ מִיָּמִים יְמִימָה לְהַשְׁתַּחֲוֹת וְלִזְבֹּחַ לַה'
צִבְאוֹת בְּשִׁלָּה וְשֵׁם שְׁנֵי בָנָי עָלָי חֲפָנִי וּפְנִיחָס כְּהֻנִּים לַה'.

תיאור תנא דבי אליהו לעליית אלקנה

במאמר הקודם הבאנו קטע קצר מתיאור עלייתו של אלקנה הנמצא בתנא דבי אליהו. במאמר זה נביא את התיאור בשלמותו ונעיין בו לפי דרכנו.

ויהי איש אחד מן הרמתים צופים מהר אפרים ושמו אלקנה: אלקנה היה עולה לשילה ארבעה פעמים בשנה; שלושה מן התורה, ואחת שקיבל עליו הוא בנדבה. שנאמר "ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה להשתחוות ולזבוח לה' צבאו-ת בשילה"¹.

עלה אלקנה ואשתו ובניו ובני ביתו ואחיו ואחיותיו וכל קרוביו היו עולים עמו. ואמר להם: לימדו דרך עבודה מן הכנענים ומן העכו"ם שעשו דרך עבודה לעבודה זרה שלהם, אף על פי שהם הבל וריק, קל וחומר שאתם צריכים לעשות דרך עבודה ולעלות לפני ארון ברית ה' שהוא א-ל חי וקיים בריך שמיה לעלם ולעלמי עלמיה. ואמר להם שיעלו כולם עמו. וכשעולים עמו בדרך היו לנים ברחובה של עיר, והיו מתקבצים האנשים לבד והנשים לבד. שכן האיש היה מדבר עם האשה עם האשה וגדול עם הקטן. והיתה המדינה מרגשת, והיו שואלים להם: להיכן תלכו? ואומרים להם: לבית האלוקים שבשילה שמשם תצא תורה ומעשים טובים, ואתם

1. כפי הנראה דרשו זאת חז"ל ממשמעות הפסוק שעליה זו היתה חידוש של אלקנה.

למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד? מיד עיניהם משגרות דמעות, ואומרים להם: נעלה עמכם. וכן אמר להם עוד הפעם, עד שעלו עמו לשנה הבאה חמישה בתים, ולשנה האחרת עלו עמו עשרה בתים. ולשנה האחרת הרגישו כולם שצריך לעלות והיו עולים עמו כמו שישים בתים. ובדרך שהיה עולה שנה זו אינו עולה לשנה האחרת, עד שהיו כל ישראל עולים. והיה אלקנה מכריע את כל ישראל לכף זכות, וחינך אותם במצוות וזכו רבים על ידו. הקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות אמר לאלקנה: אתה הכרעת את ישראל לכף זכות וחינכת אותם במצוות וזכו רבים על ידך, חייך אני אוציא ממך בן שיכריע את כל ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות ויזכו רבים על ידו. (תנא דבי אליהו רבה פ"ח)

תיאור זה של תנא דבי אליהו מכיל בתוכו את דרך החיים ותפיסת העולם של אלקנה ומשפחתו. תחילה יש לעמוד על מה שמחדשים חז"ל שאלקנה היה עולה לשילה ארבע פעמים בשנה - שלוש מן התורה, ואחת שקיבל עליו הוא בנדבה. העליה הנוספת לבית ה', מסמלת את מה שנאמר בפרשת ראה "לְשָׁכְנוּ תִדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה" (דברים יב, ה). העליה לבית ה' אינה רק בשביל המצוה, אלא האדם מעצמו חש חיבור ותשוקה לעלות למקום השכינה, והוא עושה זאת מעבר למה שנצטווה מדין תורה. גם יש בנדיבות זו את המהלך של שמואל הנביא, עליו קראו חכמים במסכת שבת (קיג, ב) את הפסוק - תָּנוּ לְחֶכֶם וְיִחְפְּנוּ עוֹד (משלי ט, ט). האדם לומד את התורה ומבין את רצון ה', ומכאן ואילך הרי הוא כבר עושה לבד בנדיבות לב את רצון ה'.

הכללת המשפחה בעבודת ה' - דרכו של אברהם

כמו כן, אלקנה מעלה עמו את כל משפחתו, נשיו ובנותיו, אף שמן הדין הוא אינו מחויב בכך שהרי "יִרְאֶה כָּל זְכוּרָךְ" נאמר. עמדנו על כך במאמר הקודם, וכאן נוסיף ונתן את ליבנו לכך שניתן לראות בזה המשך לשייכות בינו לבין אברהם אבינו, שעמדנו עליה באחד המאמרים הקודמים.

בפרשת וירא אנו מוצאים שתי תיאורים של הכנסת אורחים², האחד של אברהם והשני של לוט בן אחיו, והכתוב עושה זאת, כדרכו במקומות רבים, על ידי השוואה והנגדה:

2. בספרנו להתהלך על ספר בראשית עמדנו על מהותה העמוקה של הכנסת אורחים והסיבה ששרה התבשרה על לידת יצחק בדרך זו. למאמר זה ישנה גם חשיבות להמשך לימודנו, כאשר נערוך השוואה בין שרה לחנה בנוגע להקדשת הבן לה': שרה בעקידת יצחק וחנה בהקדשת שמואל.

לוט	אברהם
וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדֵמָה בְּעֶרְבַּ לְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֵם	וַיֵּרָא אֵלָיו ה' בְּאַלְנֵי מִמְרָא וְהוּא יֹשֵׁב פֶּתַח הָאֵהָל כָּחֹם הַיּוֹם:
וַיֵּרָא לֹט וַיִּקָּם לִקְרֹאתָם וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲפִים אֲרָצָה:	וַיֵּשָׂא עֵינָיו וַיֵּרָא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אָנָשִׁים נֹצְבִים עָלָיו וַיֵּרָא וַיֵּרָץ לִקְרֹאתָם מִפֶּתַח הָאֵהָל וַיִּשְׁתַּחֲוּ אֲרָצָה:
וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא אֲדֹנֵי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדַרְכְּכֶם	וַיֹּאמֶר אֲדֹנֵי אִם נָא מִצָּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אֵל נָא תַעֲבֹד מֵעַל עַבְדְּךָ: יָקַח נָא מַעֲט מִיָּם וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁעֲנוּ תַּחַת הָעֵץ: וְאָקַחָה פֶּת לָחֶם וְסַעֲדוּ לַבָּנִים אַחֵר תַּעֲבֹדוּ כִּי עַל כֵּן עַבְדְּתֶם עַל עַבְדְּכֶם
וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בְּרָחוּב נָלִין: וַיִּפְצֹר בָּם מָאֹד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתוֹ	וַיֹּאמְרוּ כֵּן תַעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ:
וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפָה וַיֹּאכְלוּ	וַיֹּמְרוּ אַבְרָהָם הָאֵהָלָה אֵל שְׁרָה וַיֹּאמֶר מִהְרֵי שְׁלֹשׁ סָאִים קָמַח סִלְתָּ לְיוֹשֵׁי וַעֲשֵׂי עֲגוֹת:

ההשוואה וההנגדה שהכתוב עושה מרתקות וחשובות ביותר וראוי לעמוד עליהן במקומן. כאן נשים לב רק להבדל אחד משמעותי: לאחר שמתקבלת הסכמת האורחים, אברהם רץ לשרה לבקש ממנה שתכין להם סעודה, ובהמשך הוא משתף גם את ישמעאל; לוט, לעומתו, עושה הכל בעצמו. הוא לא רצה, או לא הצליח, לייצר אצל משפחתו חיבור והזדהות עם הערך של הכנסת אורחים, אלא השאיר את זה כעבודה פרטית שלו.

מהמשך הסיפור עולה הרושם שהיחסים המשפחתיים הלקויים בין לוט ומשפחתו לא נותרו בתחום של חינוך לערכים, אלא נושאים (ואולי נובעים מתוך) אופי של נתק ויחס קר ורכושני, כאשר הוא מביע את נכונותו להקריב את שתי בנותיו על מנת להגן על שלום אורחיו. דרכו של אברהם אבינו מתאפיינת אם כן בקשר משפחתי בריא המאפשר גם לחנך את בני הבית בדרכו של האב: "כִּי יִדְעֲתִיו לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת בְּנָיו וְאֵת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשִׁמְרוּ דְרָךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט".

דרכו של אלקנה, לכלול המשפחה כולה בעליה ובשמחה לפני ה', מתגלה לנו כבר בתורה בפרשת ראה, כפי שציינו כמה פעמים, אבל שורשה הוא למעשה כבר אצל אברהם אבינו, שאלקנה ממשיך את דרכו.

תיקון ליחס המשפחתי העולה ממעשה פילגש בגבעה

ואכן, באופן מפליא ביותר, הסיפור הקודם לסיפורו של אלקנה הוא סיפור פילגש בגבעה, הדומה מאד, למרבה הזוועה, לסיפור של לוט בסדום:

פילגש בגבעה	לוט
וַיֵּשֶׁא עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת הָאִישׁ הָאֵלֶּךְ בְּרוּחַ הָעִיר וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזֶּה אֵנִי תֵּלֵךְ וּמֵאִין תָּבוֹא: וַיֹּאמֶר אֵלָיו עֲבָרִים אֲנַחְנוּ מִבֵּית לָחֶם יְהוּדָה עַד יִרְכָּתִי הִר אֶפְרַיִם מִשֹּׁם אֲנֹכִי וְאֵלֶּךְ עַד בֵּית לָחֶם יְהוּדָה וְאֶת בֵּית ה' אֲנִי הֹלֵךְ וְאִין אִישׁ מֵאַסָּף אוֹתִי הַבַּיְתָה: וְגַם תָּבוֹן גַּם מִסְפּוֹא יֵשׁ לַחֲמוּרֵינוּ וְגַם לָחֶם וַיֵּין יֵשׁ לִי וְלֹאֲמָתְךָ וְלַנֶּעֶר עִם עַבְדֶּיךָ אֵין מַחְסוֹר כָּל דָּבָר: וַיֹּאמֶר הָאִישׁ הַזֶּה שְׁלוֹם לָךְ רַק כָּל מַחְסוֹרְךָ עָלַי רַק בְּרוּחַב אֵל תֵּלֵךְ:	וַיָּבֹאוּ שְׁנֵי הַמְּלָאכִים סְדֹמָה בְּעָרִב וְלוֹט יֹשֵׁב בְּשַׁעַר סְדֹם וַיֵּרָא לוֹט וַיִּקָּם לִקְרָאתָם וַיִּשְׁתַּחוּ אַפַּיִם אַרְצָה: וַיֹּאמֶר הִנֵּה נָא אֲדֹנָי סוּרוּ נָא אֶל בֵּית עַבְדְּכֶם וְלִינוּ וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם וְהִשְׁכַּמְתֶּם וְהִלַּכְתֶּם לְדִרְכְּכֶם וַיֹּאמְרוּ לֹא כִּי בְרוּחַב נָלִין:
וַיָּבִיאהוּ לְבֵיתוֹ וַיְבּוּל וַיִּכַּל לַחֲמוּרִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ:	וַיִּפְצֹר בָּם מָאד וַיִּסְרוּ אֵלָיו וַיָּבֹאוּ אֶל בֵּיתוֹ וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וּמִצּוֹת אָפֶה וַיֹּאכְלוּ:
הָמָּה מִיִּטְבִּיבִים אֶת לָבָם וְהִנֵּה אֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי בְנֵי בְלִיעֵל נִסְבּוּ אֶת הַבַּיִת מִתְּדַפְּקִים עַל הַדָּלֶת	טָרִם יִשְׁכְּבוּ וְאֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סְדֹם נִסְבּוּ עַל הַבַּיִת מִנֶּעֶר וְעַד זָקֹן כָּל הָעָם מִקְּצָה:
וַיֹּאמְרוּ אֶל הָאִישׁ בַּעַל הַבַּיִת הַזֶּה לֹאֲמֹר הוֹצֵא אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּא אֶל בֵּיתְךָ וְנִדְעֶנּוּ:	וַיִּקְרָאוּ אֶל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אִיֵּה הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה הוֹצִיָאם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם:

פילגש בגבעה	לוט
וַיֵּצֵא אֱלֹהֵיהֶם הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵל אַחִי אֶל תִּרְעוּ נָא אַחֲרֵי אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֶל בֵּיתִי אֶל תַּעֲשׂוּ אֶת הַנִּבְלָה הַזֹּאת: הִנֵּה בְּתִי הַבְּתוּלָה וּפִילְגֶּשֶׁהּ אוֹצִיָּאָה נָא אוֹתָם וְעַנּוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְלֹאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ דְבַר הַנִּבְלָה הַזֹּאת:	וַיֵּצֵא אֲלֵהֶם לוֹט הַפְּתִיחָה וְהַדֹּלֶת סָגַר אַחֲרָיו: וַיֹּאמֶר אֶל נָא אַחִי תִרְעוּ: הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּאָה נָא אֶתְהוּן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן פְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לֹאֲנָשִׁים הָאֵל אֶל תַּעֲשׂוּ דְבַר כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצֵל קִרְתִּי:

גם כאן, הכתוב עורך את הסיפור באופן של השוואה (עם מעט הנגדה) וראוי לעמוד עליו במקומו. אולם קשה להתעלם מכך, ששוב אנו מוצאים את ספר שמואל כתיקון לספר שופטים, כאשר אל מול היחס המחפיר של הזקן ואורחו לנשיהן, מתגלה יחסו של אלקנה לנשותיו, יחס שבא לידי ביטוי לא רק בכך שהוא מעלה אותן לרגל ביחד איתו, אלא (וכמו שציינו לעיל, מסתבר ששורש הדבר) ביחסו המרומם כלפי נשותיו, כפי הניכר בהמשך הסיפור.

האיש עם האיש והאשה עם האשה

הקשר בין אלקנה לאברהם עולה כבר במדרש חז"ל, כפי שהבאנו במאמר המדובר, והוא מרומז גם בתיאור של תנא דבי אליהו שהבאנו לעיל:

וכשעולים עמו בדרך היו לנים ברחובה של עיר, והיו מתקבצים האנשים לבד והנשים לבד, שכן האיש היה מדבר עם האיש והאשה עם האשה וגדול עם הקטן.

והרי זה ממש כתיאורם של חז"ל על אברהם אבינו:

תאמר אברהם היה מגייר ושרה לא היתה מגיירת? תלמוד לומר ואת הנפש אשר עשו בחרן, אשר עשה אין כתיב כאן אלא אשר עשו, אמר רבי חוניא אברהם היה מגייר את האנשים ושרה מגיירת את הנשים.

תיקון דרך לבית ה'

אלקנה הולך בדרכו של אברהם אבינו, הן בעצם הקריאה בשם ה', שהתחיל בה אברהם אבינו בדורו, ואלקנה אף הוא עושה זאת בדור שבו 'נזדקנה האומה' וקורא אף הוא בשם

ה'. ובנוסף, הוא הולך בדרכו לתת בקריאה זו מקום מרכזי לנשים, ולמעשה מקום שווה לאנשים: האיש מלמד את האנשים והאשה את הנשים.

ואמר להם: לימדו דרך עבודה מן הכנענים ומן העכו"ם שעשו דרך עבודה לעבודה זרה שלהם, אף על פי שהם הבל וריק, קל וחומר שאתם צריכים לעשות דרך עבודה ולעלות לפני ארון ברית ה' שהוא א-ל חי וקיים בריך שמיא לעלם ולעלמי עלמיא. ואמר להם שיעלו כולם עמו.

תיאור זה של תנא דבי אליהו מתקשר לעובדה שעמדנו עליה במאמר הקודם, והוא מיקומו הצדדי של משכן שילה בזמן השופטים, כפי העולה מן הכתוב "הִנֵּה חָג ה' בְּשֻׁלוֹ מִיָּמִים יְמִימָה אֲשֶׁר מִצְפּוֹנָה לְבֵית אֵל מִזְרְחָה הַשָּׁמֶשׁ לְמִסְלָה הָעֹלָה מִבֵּית אֵל שְׁכֶמָה וּמִגִּבְ לַבֹּנָה" (שופטים כא, יט). שילה היא עיר בלתי מוכרת, וכל הרוצה להגיע אליה נזקק להסבר מפורט מאד על מיקומה: מצפון לבית אל, וממזרח למסילה העלה מבית אל לשכם, ומדרום ללבונה. שלשה מקומות מוזכרים כאן כמקומות ידועים יותר מאשר שילה, שאינה על הדרך הראשית, אלא יש לסטות ממנה לכיוון מזרח.

אלקנה מבקש לתקן זאת ולסלול דרך ישירה למשכן, ומהתיאור דלעיל עולה כי על מנת לשכנע את העם בצורך לעשות כן הוא נאלץ ללמוד מעובדי עבודה זרה³ - עד כדי כך נתפס המשכן בעיניהם כדבר מרוחק. מסתבר שבקשתו לסלול דרך למשכן היתה גם למטרה הסמלית שבדבר - דרך מסמלת קשר ישיר, נוכחות במרחב הפיזי והתודעתי של האדם; זה מה שביקש אלקנה ליצור בליבם של ישראל כלפי המשכן.

כי מציון תצא תורה

והיתה המדינה מרגשת, והיו שואלים להם: להיכן תלכו? ואומרים להם: לבית האלוקים שבשילה שמשם תצא תורה ומעשים טובים, ואתם למה לא תבואו עמנו ונלך ביחד?

כבר עמדנו במאמר הקודם על כך שהתיאור שאלקנה נותן לעם על המשכן הוא 'שמשם תצא תורה ומעשים טובים', ולא 'ששם מקריבים קרבנות'. זהו אחד החידושים הגדולים של ספר שמואל, שנעמוד עליו בע"ה בהרחבה לאורך לימודנו: תפקיד המקדש, אינו רק להיות מקום של הקרבת קרבנות; זהו רק השלב הראשון ביצירת הקשר עם הקב"ה בדרך של התבטלות. עיקר תפקיד המקדש, מקום השראת השכינה בישראל, מוקד הקשר בין ה'

3. כפי שהזכרנו באחד המאמרים הקודמים, התורה אוסרת ללמוד את דרך עובדת ה' מהאופן בו הגויים עובדים את אלהיהם. לעת עתה אין בידנו ליישב זאת עם דברי תנא דבי אליהו הללו.

לעמו - הוא להיות מקום שמשם תצא תורה לכל ישראל. כך נאמר בפרשת ראה, במצות מעשר שני - לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים; תכלית המצוה היא, שיעלה האדם עם המעשר ויאכל בירושלים, ושם הוא יספוג את יראת ה' ולימוד התורה. וכפי שביאר הרמב"ן על אתר:

שיאכל אותו הוא עצמו ובניו לפני השם למען תלמד ליראה את השם - כי הכהנים והשופטים העומדים שם לפני השם מורי התורה ילמדוהו יראתו ויורוהו התורה והמצות.

וכן לאורך ספר דברים, מוצג מקום המקדש בתור המקום שממנו תצא תורה לכל ישראל. כמו למשל בפרשת שופטים:

כִּי יִפְּלֹא מִמֶּנּוּ דָּבָר לְמוֹשֶׁפֶט בֵּין דָּם לְדָם בֵּין דִּין וּבֵין נֶגַע לְנֶגַע דְּבָרֵי רִיבֹת בְּשִׁעְרֶיהָ וְקִמַּת וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ. וּבָאתָ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדִרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לָךְ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט. וְעָשִׂיתָ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר ה' וְשִׁמְרָתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִוְרֶה. עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יִוְרֶה וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ לָךְ תַּעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ יָמִין וּשְׂמָאל. (דברים יז, ח-יא)

ואלו הם דברי הרמב"ם בראש הלכות ממרים:

בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם עמודי ההוראה, ומהם חק ומשפט יוצא לכל ישראל. ועליהן הבטיחה תורה שנאמר "על פי התורה אשר יורוך", זו מצות עשה.

שאלת תפקידו של בית המקדש משליכה כמובן על תפקידו ומעלתו של הכהן - האם עיקרו בהקרבת קרבנות או בהוראת דבר ה'. גם על כך ניתן ללמוד מספר דברים, בברכתו של משה רבינו לשבט לוי: יִוְרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל יִשְׂמוּ קְטוֹרֶה בְּאַפָּךָ וְכָלִיל עַל מִזְבִּיחֶךָ (דברים לג, י); תחילה הוא מזכיר את תפקידם בהוראת התורה לישראל, ורק אח"כ הוא מזכיר גם את עבודתם בבית המקדש בהקרבת הקרבנות.

למעשה, שינוי התפיסה ביחס לבית המקדש, הוא שינוי תפיסה בתפיסת עמידתנו ועבודתנו לפני ה', שבית המקדש הוא המוקד המרכזי שלה. רצונו של הקב"ה מהאדם אינו בהקרבה וביתור על החיים, אלא בתיקון אותם לאור התורה והמצוות: לימוד התורה, והליכה דרכי ה', הם החסד הצדקה והמשפט.

זהו פשוטו של מקרא בספר דברים:

וַעֲתָה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיהָ שָׁאֵל מֵעַמָּה כִּי אִם לִירָאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיהָ לְלַכֵּת
בְּכָל דְּרָכָיו וּלְאַהֲבָה אוֹתוֹ וְלַעֲבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיהָ בְּכָל לִבָּהּ וּבְכָל נַפְשָׁהּ: לְשִׁמּוֹר
אֶת מִצְוֹת ה' וְאֶת חֻקֹּתָיו אֲשֶׁר אֶנְכִּי מִצְוֶה הַיּוֹם לְטוֹב לָהּ: הֵן לֹא אֱלֹהֶיהָ
הַשָּׁמַיִם וְשָׁמַיִם הַשָּׁמַיִם הָאָרֶץ וְכָל אֲשֶׁר בָּהּ: (דברים י, יב)

הקב"ה אינו דורש מהאדם לוותר על משהו, הוא הרי אינו צריך לכלום. הקב"ה רוצה בחיים
מלאים של האדם, "לְטוֹב לָהּ", ודווקא לשם כך הוא מבקש מהאדם לעמוד לפניו ביראה
ואהבה.

מסר זה חוזר על עצמו בהמשך הספר, כמו למשל בתוכחתו של שמואל לשאול, כאשר
האחרון ניסה להצדיק את אי החרמת הבהמות של עמלק כאשר נצטוו: וַיִּקַּח הָעָם מִהַשָּׁלָל
צֹאן וּבָקָר רִאשִׁית הַחֶרֶם לְזִבְחַ לַה' אֱלֹקֶיהָ בְּגִלְגָל (להלן טו, כא); שאול סבר שאם המטרה
היא הקרבה לפני ה' זוהי המטרה הנעלה ביותר, אולם שמואל מוחה בו ואומר: הַחֶפֶץ לַה'
בְּעֹלֹת וּזְבָחִים כְּשִׁמְעַת בְּקוֹל ה', הִנֵּה שָׁמַעַת מִזְבַּח טוֹב לְהִקְשִׁיב מִחֻלָּב אֵילִים (שם, כב).

קשה מאד להשריש מאדם את התפיסה שהדבר הנעלה ביותר הוא הקרבת קרבנות לה'. גם
לאחר שמואל הנביא עדיין הדבר עומד במרכז נבואותיהם ותוכחתם של הנביאים לישראל,
כמו למשל בספר ירמיהו:

כִּי לֹא דִבַּרְתִּי אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְלֹא צִוִּיתִים בַּיּוֹם הַזֶּה וְהִצֵּיאוּ אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
עַל דְּבָרֵי עוֹלָה וּזְבָחַת. כִּי אִם אֶת הַדָּבָר הַזֶּה צִוִּיתִי אוֹתָם לֵאמֹר שְׁמַעוּ בְּקוֹלִי
וְהִיִּיתִי לָכֶם לֵאלֹקִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי לְעָם וְהִלַכְתֶּם בְּכָל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אֲצַוֶּה
אֶתְכֶם לַמַּעַן יִיטֹב לָכֶם. (ירמיהו ז, כב-כג).

וכן הנביא מיכה:

בְּמָה אֶקְדֶּם ה' אִפְךָ לֵאלֹקֵי מְרוֹם הָאֶקְדָּמְנוּ בְּעוֹלֹת בַּעַגְלִים בְּנֵי שְׁנָה. הִירָצָה
ה' בְּאַלְפֵי אֵילִים בְּרִבְבוֹת נַחֲלֵי שָׁמֶן הָאֶתֵּן בְּכוּרֵי פִשְׁעֵי פְרִי בְטְנֵי חֲטָאֵת
נִפְשֵׁי. הִגִּיד לָהּ אֲדָם מַה טוֹב וְמָה ה' דּוֹרֵשׁ מִמָּהּ כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת
חֶסֶד וְהִצָּנֶעַ לָכֶת עִם אֱלֹקֶיהָ. (מיכה ו, ו-ח).

ומה נאה הוא סימונו של תנא דבי אליהו:

היה אלקנה מכריע את כל ישראל לכף זכות, וחינך אותם במצוות וזכו רבים
על ידו. והקב"ה שהוא בוחן לבות וכליות אמר לאלקנה: אתה הכרעת את
ישראל לכף זכות וחינכת אותם במצוות וזכו רבים על ידך, חייך אני אוציא
ממך בן שיכריע את כל ישראל לכף זכות ויחנך אותם במצוות ויזכו רבים
על ידו.

שמואל הנביא, הוציא מן הכוח אל הפועל את המהפך הזה בעם ישראל, והביא לידי חידוש לימוד התורה והחיבור אליה. לאורך הספר נראה כיצד ענין זה של 'לשכנו תדרשו', של המרכזיות של מקום משכן ה'

החיבור הזה של אלקנה לבית ה' ודרישתו את השכינה, מוצאים ביטוי לאורך כל הספר, בעיסוק סביב מקום המקדש, עד שאין הספר מסתיים לפני שמוצא דוד את מקום המקדש בגורן ארונה היבوسی, שם עתיד שלמה המלך לבנות את בית עולמים. דוד המלך אף הוא, יזם מעצמו ורצה לבנות בית לה' כמסופר בהמשך ספרנו (שמואל ב פרק ז), ואף שנמנע ממנו בעצמו לבנות את בית ה', בסוף הספר הוא זה שקובע את מקום המקדש: וַיֵּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלֹת וּשְׁלָמִים וַיַּעֲתֶר ה' לְאַרְץ וַתַּעֲצֵר הַמֶּנֶּפֶה מֵעַל יִשְׂרָאֵל: וּבְדַבְרֵי הַיָּמִים הָאֵלֶּה אֹמֵר וַיֵּבֶן שָׁם דָּוִד מִזְבֵּחַ לַה' וַיַּעַל עֹלֹת וּשְׁלָמִים וַיִּקְרָא אֶל ה' וַיַּעֲנֶהוּ בְּאֵשׁ מִן הַשָּׁמַיִם עַל מִזְבֵּחַ הָעֹלָה... וַיֹּאמֶר דָּוִד זֶה הוּא בֵּית ה' הָאֱלֹהִים וְזֶה מִזְבֵּחַ לַעֲלֹה לְיִשְׂרָאֵל.

נערך על ידי הרב יצחק רצקר
להצטרפות לרשימת התפוצה של שיעורי הרב אורי הולצמן
ניתן לשלוח דוא"ל לכתובת:
shiuriholzman+subscribe@googlegroups.com
להערות: shiurimholzman@gmail.com
עיצוב ועימוד: ארי יארמיש 0548400711